

ВСТУПНЕ СЛОВО

У 2011 році минуло 140 років від народження видатної української письменниці Лесі Українки – поетки, драматурга, прозаїка, фольклориста, літературного критика (1871-1913). Лариса Косач народилася і виросла на історичній Волині (перші два роки життя провела у Звягелі, що тепер називається Новоград – Волинський, Житомирської області, дитинство і юність у Луцьку, потім у родинному маєтку в селі Колодяжне біля Ковеля Волинської області). Тому часто її особа асоціюється саме із Волиню, яку вона справді надзвичайно любила, тут формувалися її людська і творча особистості, у волинському краєвиді, фольклорі та мітології прийнято шукати (і слушно) витoki її образного мислення, складові її картини світу. Разом із тим самопочування і творчість Лесі Українки ніколи не замикалися лише на одній регіональній – волинській – ідентичності, а завше обіймали всю Україну в просторі і часі. Зрештою, її родові корені полтавські по матері та чернігівські по батькові, а історично, як припускають біографи, переплетені із грецькими – від драгомана (перекладача) при уряді Хмельницького – та південнослов'янськими – від шляхтичів із Герцеговини, утікачів від турецьких переслідувань). Леся Українка з родиною щороку по кілька зимових місяців мешкала також у Києві, беручи активну участь у культурному житті столиці. Тут вона і похована на Байковому цвинтарі. Картографія її подорожувань: від Гадяча до Львова чи Чернівців, від Луцька до Одеси чи Ялти – теж своєрідно окреслювала простір батьківщини із сходу на захід та із півночі на південь. Тобто Леся Українка завше мислила усією Україною. Була Українкою.

Вона прожила коротке – усього 42 роки! – але багате творчо життя, попри те, що постійно фізично страждала від хвороби, яка невпинно нищила її організм. Звісно, особистість письменника творить передусім талант, але також час і місце (поява в певному місці в певному часі), життєві обставини, врешті, характер. Народилася в позбавленій навіть власної назви колонії великої імперії, що прирєкла її на поступове зникнення не тільки з мапи європейських країв і культур, а й взагалі життя. Потреба і обов'язок оборонити її від остаточного поглинання імперією були ще одним стимулом до

формування її особистого і творчого характеру, чутливого до всякої несправедливості і гніту, непоступливого і постійного у сповідванні найважливіших людських цінностей, що вона не раз підкреслювала: „Я не раз кажу, що в мене натура «хронічна», бо у мене все хронічне: і хвороби, і почування. Як анемія, туберкульоз, істерія, так і приязнь, любов і ненависть” (Лист до О.Ю.Кобилянської. 29-30 травня 1899 // Збір. тв.: У 12-ти т. - Т. 10).

Найбільш відповідною для неї формою самовираження стала літературна творчість. І найприроднішою, як на той час і її походження, адже народилася у літературній родині (її мати, Ольга Драгоманова-Косач, псевдонім Олена Пчілка, була відомою письменницею і громадською діячкою, дядько Михайло Драгоманов опозиційним публіцистом і літературознавцем). Увійшла в літературу в час народження в Європі нового світогляду, стилю і чутливості – модернізму. Власне стала прекурсором раннього українського модернізму, разом із Ольгою Кобилянською, Василем Стефаником, Михайлом Коцюбинським, Архипом Тесленком, Степаном Васильченком, Марком Черемшиною та багатьма іншими українськими письменниками. У сколонізованих культурах, як українська, модернізація означала також антиколоніально налаштовану національну мобілізацію, аби високоякісними творами не тільки заперечити колоніальну смерть культури, а й повернути віру в себе, перемогти розгубленість і брак самоповаги, волі до існування всередині самого суспільства.

Леся Українка своєю життєвою поставою і творчістю представляла новий тип української людини і митця, освіченої жінки – Автора (знала десять мов), демонструвала новий тип мислення, ідеології, стилю (неоромантизм, неокласицизм) і письма. Почала свою творчість із поезії, за життя видала три збірки віршів: *На крилах пісень* (1893), *Думи і мрії* (1899), *Відгуки* (1902). Опубліковані тут і поза збірками поезії Лесі Українки відзначаються ніжністю і мужністю, оптимізмом, бадьорим тоном, контрастним до віршів її старших сучасників, афористичністю висловлювання, філософічністю та інтелектуалізмом, густою інтертекстуальністю. Тут багато світла, сонця, кольору, повітря, класичної, аполонівської, гармонії. Пробувала сили і в епічній поезії: це *поєми Роберт Брюс, король шотландський, Віла-посестра, Місячна легенда, Давня казка, Ізольда Білорука*.

Однак найвищим творчим досягненням Лесі Українки була драматургія. На її тлі поезію Лесі Українки можна трактувати як своєрідну лабораторію формування і кристалізації модерністичного стилю і мислення. В останні роки життя, з 1900-х, Леся Українка фактично перестала писати поезії і зосередилася на драматургії. Писала в різних драматичних жанрах: драма-

тичний етюд, сцена, діалог, драматична поема, психологічна драма, драма-фесрія. Переважно це віршовані тексти, є і „просто” драми. Драматична спадщина Лесі Українки – то двадцять закінчених творів, серед яких найбільш відомі: *Блакитна троянда* (перший драматичний твір письменниці у „прозовій” формі, 1896); трилогія на біблійні теми *Одержима* (1901), *Вавилонський полон* (1903), *На руїнах* (1904) чи тетралогія, якщо додати сюди драму *На полі крові* (1909); *Касандра* (1907), *У катакомбах* (1905), *Руфін і Прісцилла* (1906-1907), *Айша і Мохаммед* (1907), *Йоганна, жінка Хусова* (1909), *Осінь казка* (фантастична драма, 1905), *У пущі* (1909), *Боярня* (1910), *Лісова пісня* (1911); *Камінний господар* (1912), *Оргія* (1913). Незакінченими залишилися: *Сапфо*, *Родина Бажайв*, *Бондарівна*. Як видно вже із самих заголовків, теми і мотиви своєї драматургії Леся Українка черпала із світової, передовсім європейської, культури – Святого Письма (як Старого, так і Нового Заповітів), Близького Сходу, історії Вавилону та Ізраїлю, стародавньої Греції та Риму, європейського середньовіччя, а також України і української мітології. Поетичний театр Лесі Українки – то передовсім філософські драми: драми ідей, діалогів, а не дії, що успадкували як традиції античної драми, так і тогочасної європейської модерністичної драматургії (Ібсена, Метерлінка, Гауптмана та ін.).

Дослідження творчості Лесі Українки в українському літературознавстві має свою досить довгу і складну історію. За життя вона відчувала брак справжнього діалогу із читачем, вважала, що її шанували, але не розуміли і мало читали. Справжній розквіт „лесезнавства” починається щойно в 20-х роках ХХ ст. у дослідженнях київських неокласиків (М. Драй-Хмари, П. Філиповича, М. Зерова), але вже на початку 30-х сталінський режим знищив усіх найвиданіших діячів української культури, у тому 80% письменників і літературознавців. Після „розстріляного відродження” (термін великого поляка Єжи Гедройця) особа і творчість Лесі Українки, як і інших дозволених режимом класиків української літератури, була вкладена у вузькі інтерпретаційні рамки „єдино правильного методу – марксизму-ленінізму”. Поетка сприймалася виключно як „співачка досвітніх вогнів” (тобто більшовицької революції) або „Дочка Прометея” (у тому самому значенні). Спроби створити нове, відкрите на світові методології і способи інтерпретації літературознавство в незалежній Україні переважно були пов’язані із дослідженням саме творчості Лесі Українки з позиції цих методологій. Склалося так, що ними стали головно жіночі та гендерні студії. Це породило „конфлікт інтерпретацій” у науковому середовищі і протести проти чергової уніфікації, «зашуфлякування» творчості видатної української письменниці.

Так що продуктивні дискусії у сучасному українському літературознавстві дуже часто є саме дискусіями про особу і творчість Лесі Українки. Тобто вона повернулася. Її шанують і читають. Про неї сперечаються. Потроху набирають розмаху дослідження творчості Лесі Українки і в закордонному літературознавстві, у тому польському.

Нижче уміщуємо матеріали наукового семінару, присвяченого 140-річчю Лесі Українки, організованого працівниками кафедри української літератури Католицького Люблінського університету 15 грудня 2011 року. Автори уміщених тут рефератів розглядають творчість письменниці крізь призму різних тем і методологій, розширюючи, розбудовуючи польський літературознавчий дискурс про особу і творчість Лесі Українки.

Проф. Стефанія Андрусів